

“Tevhid ve Cihad Örgütü”nden “İslam Devleti”ne

RECEP TAYYİP GÜRLER • ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

- “İslam Devleti” örgütünün mali ve insan kaynakları nelerdir?
- “İslam Devleti” örgütü ile el-Kaide arasındaki fikri ayrılıkların temelleri nelerdir?
- Hilafet ilanı, “İslam Devleti” örgütü ile diğer selefi-cihadi grupların ilişkisini nasıl etkiler?

GİRİŞ

Son dönemde Irak'taki ilerleyişiyle bir anda gündeme oturan Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) veya yeni adıyla “İslam Devleti” (İD),¹ incelenmesi gereken önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmakta. Irak ve Suriye gibi kaos ve iç savaşla pençeleşen iki ülkede zemin kazanan bu yapının hedefleri ve yöntemleri tartışma konusu haline geldi. Bu perspektifte, İŞİD'i ve “İslam Devleti”ni doğuran tarihsel arka plan, örgütün yakın dönemdeki faaliyetleri ile paralel olarak ele alınacaktır.

TARİHSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİ

2003 yılındaki ABD işgalinden 2014'e kadar Tevhid ve Cihad Örgütü, İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide

1. Metin içerisinde örgütün isminin kısaltmaları faaliyet yıllarına göre yazılmıştır. Örneğin, 2013 yılından önceki bir olay anlatılırken Irak İslam Devleti için İİD, 2013 Nisan ve 2014 Haziran arasında ise Irak-Şam İslam Devleti için İŞİD kısaltması kullanılmıştır. 2014 Haziran sonundaki “İslam Devleti” ilanından sonraki faaliyetler içinse İD kısaltması tercih edilmiştir. Metin okunurken bu durumun göz önüne alınmasının oluşabilecek kafa karışıklıklarının önüne geçeceği kanaatindeyiz.

(Irak el-Kaidesi), Irak İslam Devleti (İİD), 2013 yılı Nisan ayında Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) ve son olarak 2014 Haziran ayında İslam Devleti (İD) adını alan örgütün faaliyetleri son zamanlarda gerek Türkiye gerekse dünya gündemini meşgul ediyor. İslam Devleti, kuruluşu 1999 yılına kadar uzanan ve sadece günümüzdeki eylemleri üzerinden anlaşılması mümkün olmayan bir yapılanma olması nedeniyle geçmişi üzerinde dikkatli durulması gereken bir örgüt.

Ürdün asıllı Ebu Musab el-Zerkavi bu hareketin kurucusu olup örgütün temelleri 11 Eylül öncesine dayanmaktadır. 11 Eylül sonrasında ise Afganistan'ın işgali üzerine bu bölgeden Irak'ın kuzeyine doğru hareket eden Zerkavi ve adamları, örgütün temelini burada atmışlardır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle birlikte Zerkavi, ABD birliklerine karşı savaşarak “Tevhid ve Cihad Örgütü” olarak bilinen grubuyla “Sünni direnişin” önde gelen isimlerinden biri haline geldi. Bu mücadelenin coğrafyasını ise günümüzde de aktif oldukları Anbar, Musul ve Selahaddin hattı

Ömer Behram ÖZDEMİR

2009 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirdi. “Avrupa’da Milliyetçi Ayrılıkçı Hareketler: IRA ve ETA Örnekleri” başlıklı tezini 2012 yılında vererek Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’ndeki Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. Halen Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Doktora eğitimine devam etmektedir.

Recep Tayyip GÜRLER

Recep Tayyip Gürler lisans derecesini 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladıktan sonra aynı yıl Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2012’de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Recep Tayyip Gürler, halen Ortadoğu Araştırmaları Merkezi’nde Irak masasında çalışmalarını sürdürmektedir.

oluşturmaktaydı. Nisan 2004'te Anbar vilayetine bağlı Felluce'de gerçekleşen savaşta Sünni direniş gruplarının ABD karşısında kazandıkları başarı, Zerkavi'nin Sünniler arasında şöhretini ve karizmasını artırdı. Aynı dönemde direnişi büyötmek için para ve insan gücü desteğine ihtiyaç duyan Zerkavi bunun için daha büyük bir ağın parçası olmuştur. Usame Bin Ladin'e biat eden Zerkavi el-Kaide'nin Irak kolunun lideri konumuna geldi.² Örgütün yeni adı ise "İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide" (Irak el-Kaidesi) oldu.

TABLO: ÖRGÜTÜN İSMİNİN DEĞİŞTİĞİ YILLAR	
Örgütün İsimleri	Faaliyet Yılları
Tevhid ve Cihad Örgütü	1999-2004
İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide (Bilinen adıyla Irak el-Kaidesi)	2004-2006
Mücahitler Şura Konseyi	2006
Irak İslam Devleti (İİD)	2006-2013
Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD)	2013-2014
İslam Devleti (İD)	2014-Günümüz

2006 yılına kadar faaliyetlerini Irak el-Kaidesi adı altında yürüten örgüt bu yılın Ocak ayında İslamcı kimliğe sahip beş Sünni direniş grubuyla birleşerek "Mücahitler Şura Konseyi" adında çatı bir grup oluşturdu. Aynı yılın Haziran ayında Zerkavi'nin ABD hava kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen bir operasyon sonucu öldürölmesi üzerine liderliği Ebu Ömer el-Bağdadi üstlendi. Irak el-Kaidesi Ekim 2006'da, "devlet" kurduğunu ilan ederek adını "Irak İslam Devleti" (İİD) olarak değiştirdi. Zaman ilerledikçe diğer Sünni gruplar ve bazı aşiretler İİD'in faaliyetlerinden rahatsız olmaya başladılar. Çünkü devlet iddiasına sahip örgüt, diğer grupları kendisine biat etmesi için zorluyor ve kabul etmeyenlerle de çatışmaktan çekinmiyordu. Hakimiyet kurduğu bölgelerde ise kendi kurallarını yürürlüğe sokmakta ve bu kurallara uymayanlara ağır cezalar vermektedir. Sünniler arasındaki bu anlaşmazlık aşiretler ile İİD'in çatışmasına sebep oldu.

2. M. J. Kirdar, "Al Qaeda in Iraq", *Center For Strategic & International Studies (CSIS)*, Case Study Number 1 (2011), s. 4.

Sünni aşiretler ile İİD arasındaki bu husumet ABD'nin Irak'ta yeni bir çözüm yolu denemesine yol açtı. 2007'nin başında ABD'li General Petraeus tarafından yeni bir strateji geliştirilerek, aşiretlere İİD ile aralarına mesafe koymak ve güvenliği sağlamak karşılığında silah ve cephane yardımı teklif edildi.³ ABD tarafından desteklenmeye başlanan ve maaşları yine ABD tarafından ödenen Sahva Birlikleri adıyla bilinen bu askeri güç 2008 yılına kadar İİD ile şiddetli çatışmalara girdi. Bu çatışmalar İİD'in giderek zayıflamasına sebep oldu. Bu zayıflama militan sayısına da yansdı ve İİD'in 15.000 kişiye ulaştığı tahmin edilen militan sayısının 2011 yılına gelindiğinde 1.000 kişiye kadar düştüğü iddia edildi. Militan sayısının azalışıyla doğru orantılı olarak saldırı sayısında da azalma oldu. 2006 yılında 34 binden fazla insan hayatını kaybederken 2011'de bu rakam 2700'e kadar düştü. Bu arada 2010 yılında İİD'in lideri Ebu Ömer el-Bağdadi öldürölldü ve Ebu Bekir el-Bağdadi liderliği üstlendi.

IRAK İSLAM DEVLETİ'NİN GÜÇLENME SÜRECİ

Irak hükümeti ile ABD arasında imzalanan anlaşma ile 2011 yılı sonunda ABD askerleri Irak'tan çekildi ve işgal dönemi resmen sonra erdi. ABD'nin Irak'tan çekilişi aynı işgali gibi yakın Irak tarihi için bir dönüm noktası oldu. Zira ABD çekilirken arkasında ne istikrarlı bir siyasi yapı ne de sistemli ve güçlü bir Irak ordusu bıraktı. Bu sebeple siyasal hayatın ve güvenliğin kırılgan yapısı sonucu Irak her geçen gün daha da kaotik bir ülke haline geldi.

Bu boşlukta 2012 yılından itibaren İİD'in eylemlerinde yeniden artış görölmeye başlandı. 2011 yılında neredeyse dağılma noktasına gelen örgütün üç yıl gibi kısa sürede tekrar toparlanıp bu güce ulaşmasının nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Maliki'nin Sünniler üzerinde artan baskısından dolayı kendilerini dışlanmış hisseden Sünni kesimin protestolarında 2012 yılının sonlarından itibaren artış göröldü. Maliki'nin giderek mezhepçi politikalar izlemesinden kaygı duyan bazı Sünni

3. Mesut Özcan, "Irak 2007", *Ortadoğu Yıllığı 2007*, Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Murat Yeşiltaş (der.), (Küre yayınları, İstanbul:2009), s. 34.

aşiret liderleri Irak Ordusuna karşı İİD'e destek vermeye başladı. Sünniler arasında devlete karşı oluşan tedirginlik, İİD'in Sünni kesimden tekrar taraftar kazanmasına sebep oldu.

2. ABD, ordusu Irak'tan çekilirken Sahva askerlerinin İİD'e karşı savaşının devam etmesi için Irak ordusuna katılmasını ve maaşlarının da Irak hükümeti tarafından ödenmesini istemişti. Maliki, sayıları 100 bin civarında olan Sünni savaşçının orduya katılmasını Şii hükümeti için bir tehlike olarak gördüğünden bu öneriyi kabul etmedi. Gelirlerini askerlik yaparak sağlayan bu kesim Maliki'nin bu kararının ardından hükümete karşı öfke duymaya başladı. Bu yüzden Sahva mensubu pek çok savaşçının saf değiştirerek İİD için savaşmaya başladıkları da gözlemlenmiştir.
3. 2010 yılından itibaren başlayan Arap ayaklanmalarının Suriye'de iç savaş halini alması sonucu İİD içinden bazı savaşçılar burada da "cihada" katıldı ve Suriye toprakları, İİD militanları için çok iyi bir eğitim sahası haline geldi. Suriye-Irak sınırının güvenlik boşluğu nedeniyle geçişken hale gelmesi İİD savaşçılarının Irak'a geçmesini kolaylaştırdı. Bunun sonucunda da örgüt Irak'ta da faaliyetleri arttırdı ve 2013 yılında yaşanan çatışmalarda Irak, son beş yılın en kanlı yılını yaşadı.

İİD ÇİZGİSİ VE LİDER KADROSU

Tevhid ve Cihad Örgütü'nden İİD'e kadar gelen süreçte Ebu Musab el-Zerkavi'nin fikirleri, yönetici kadrosunun rotasını belirledi. İİD'i el-Kaide de dahil olmak üzere bölgedeki diğer silahlı yapılardan ayıran ve kendine has yapısı olan bir örgüt yapan husus, Zerkavi'nin hakim selefi-cihadi anlayış ile ters düşen fikirleri oldu. Zerkavi'nin yayımlıca eğilimleri ve eylemlerinde sivillerin de çokça hedef olması el-Kaide çizgisi ile Irak'taki yapılanma arasındaki farklılığın ana nedenlerinden biri haline geldi. Dönemin el-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in ve günümüzdeki lideri Eymen el-Zevahiri'nin, Zerkavi'ye Irak'ta Şii sivil unsurlara karşı saldırılarının cihada ve mücahitlerin imajına zarar verdiğine ve savaşı işgalciler ve işbirlikçilerine karşı yönlendirmesi gerektiğine dair mesajları oldu. Lakin Zerkavi bu

örgüt içi mesajlara uygun hareket etmedi. Bu durum Zerkavi'nin akıl hocası olarak da bilinen selefi-cihadi akımın en önemli isimlerinden Ebu Muhammed el-Makdisi ile Zerkavi'nin arasının açılmasına yol açtı. 2005'de Makdisi Zerkavi'ye yazdığı açık mektupta, Şii ve Hıristiyan sivillerin hedef alınmaması gerektiğini dile getirmiş fakat bu mesaja karşılık Zerkavi bu mektubun Irak'taki cihada zarar verdiği cevabını vermiştir.⁴

Zerkavi ile akıl hocası arasında ortaya çıkan bu ayrım ileride "Neo-Zerkavist" olarak literatüre geçecek olan bir düşünce akımının doğuşuna yol açtı. Kendisini Zerkavi çizgisinin mirasçısı olarak gören Neo-Zerkavist hareket mezhepsel çatışmayı tetikleyici bir bakış ve pratiğe sahiptir. Ayrıca bu mevcut cihadi hareketi Irak ile sınırlı tutmayıp Zerkavi'nin de arzusuna uygun şekilde Levant⁵ bölgesine de yaymak amacındadır. Makdisi sivil ölümlere yol açan saldırıları yöntemsel olarak kabul etmediğini ifade ettiği için bilhassa yakın zamana kadar hapiste bulunduğu Ürdün'deki Neo-Zerkavist genç kesimden sürekli tepki görmüştür.⁶

Makdisi'nin Irak'taki yapıya karşı eleştirileri halen sert bir şekilde devam etmektedir. IŞİD'in 2014'te Suriye el-Kaidesi olan Nusret Cephesi de dahil olmak üzere İslamcı muhaliflere karşı saldırıları sonucu Makdisi, Mayıs ayında IŞİD'in doğru yoldan sapmış bir hareket olduğuna dair bir mesaj yayınlamıştır. Neo-Zerkavist kesimden ise hapiste bulunan Makdisi'ye ve ailesine ölüm tehditleri gelmiştir. Keza haptenden çıkışından sonra da yeni adıyla İslam Devleti'nin hilafet ilanına sert bir tepki göstererek bu hilafetin meşruluğunu sorgulamış ve İİD çizgisinin diğer Sünni direniş gruplarına karşı baskıcı tutumlarını da sert bir dille eleştirmiştir.⁷ Bu açıdan bakıldığında İİD ile el-Kaide arasında kopuşla sonuçlanan fikir ayrılıklarının yeni bir hadise olmadığı ve cihadi gelenek içinde ciddi tartışmalara yol açtığı görülmektedir.

4. Murad Batal al-Shishani, "The Dangerous Ideas of the Neo-Zarqawi Movement", *CT C Sentinel*, c. 2, no. 9 (2009).

5. "Levant" kavramı burada Suriye-Ürdün ve Lübnan'ı tasvir etmektedir.

6. Murad Batal al-Shishani, "Jihad Ideologue Abu Muhammad al-Maqqadi Challenges Jordan's Neo-Zarqawists", *The Jamestown Foundation Terrorism Monitor*, c. 7, no. 20 (Temmuz 2009).

7. "Ebu Muhammed el Makdisi'den Hilafet ve IŞİD Hakkında Beyanat", *Inca News*, 7 Temmuz 2014.

İD'in sahadaki eylemlerini propaganda malzemesi olarak etkili şekilde kullanması bu örgütün yöntemleri hakkında bir nebze bilgi sahibi olunabilmesini sağlamaktadır. Buna karşılık İD'in yönetici kadrosu ise yöntemlerinin aksine daha az bilinen bir yapıdadır. İD'in üst düzey yöneticileri ile ilgili az sayıda fotoğraf ve dar kapsamlı biyografiler mevcuttur. Örneğin liderini İslam halifesi olarak nitelendiren yapının lideri Bağdadi yıllar süren gizemin ardından ilk kez Temmuz 2014'te İD tarafından yayınlanan bir videoda görülebilmektedir.

Ancak eldeki verilere bakıldığında dahi iki temel özellik göze çarpmaktadır. Birinci olarak İD'in lideri Bağdadi başta olmak üzere Ebu Ali el-Anbari, Ebu Eymen el-İraki, Ebu Ahmed el-Alvani, Ebu Fatıma, Ebu Muhammed el-Adnani ve 2014 yılı içerisinde çatışmalarda hayatını kaybeden Hacı Bekir ve Ebu Abdurrahman el-Billavi gibi tepe yöneticilerin tamamı Iraklıdır. Savaşçıların da büyük kısmı Iraklı olan İD'in Irak'ta yerli bir unsur olduğu söylenebilir. Irak'ın işgaliyle başlayan süreçte, gerek ABD güçlerinin gerekse Şiiilerin hakim olduğu hükümet güçlerinin Sünnilere karşı dışlayıcı ve kimi zaman baskıcı tavrının bu tepe kadronun refleksi üzerinde de etkili olabileceği ihtimalini göz ardı etmemeliyiz. Irak'ın yakın tarihi İD kadrolarının zihin dünyasında şekillendirici bir rol oynamış olabilir.

Lakin kadrolarında ve savaşçıları arasında çok az Suriyeli bulunan İD'in Suriye'de Irak'ın aksine yabancı bir unsur olduğunu ve ülkedeki iç savaşın bu kadrolar üzerinde fikren daha az etkili olabileceğini söyleyebiliriz. İkinci olarak ise aralarından bir kısmının Saddam döneminde Baas ordusunda görev yapmış olmaları da dikkate değer bir veridir. Bilhassa Ebubekir el-Bağdadi döneminde yapının içinde önemli noktalara gelen eski Baas subayı Albay Hacı Bekir örgütün askeri stratejik aklını belirleyen önemli bir figür olmuştur. Yine de Baasçılık ile İD çizgileri arasında doğrudan bağ kurmak İD'in Saddam dönemine ve Baasçılığa bakışı göz önüne alındığında pek mümkün değildir. Fakat Irak ordusunda ve istihbaratında bir dönem görev yapmış bu kişilerin Irak sahası ve toplumu hususunda tecrübeli oldukları söylenebilir. Örgüt bu şekilde stratejik akıl ve yol planı hususunda muadili örgütlerin önüne geçmiştir diyebiliriz. Eldeki veriler üzerinden çıkan so-

nuç, İD yönetici kadrosunun hem Baas geçmişinden hem de el-Kaide tecrübesinden farklı oranlarda da olsa etkilendiği ve ortaya Neo-Zerkavist çizgide melez bir yapı çıktığıdır.

İD'İN SAVAŞÇI KAYNAKLARI

İD'in savaşçı kadrosuna bakıldığında Iraklılar ve Iraklı olmayanlar şeklinde iki farklı unsur görmekteyiz. İD, "hilafetin yeniden inşası," "İslam Devleti" ve "cihat" gibi geleneksel İslami kavramları internet gibi modern bir araçla kendi propagandası için oldukça etkin bir şekilde kullanmıştır. Bu propaganda gücü, İD'e bölge dışından katılımı çoğaltırken Suriye iç savaşıyla bu savaşçı akışı daha da arttırmıştır. Zerkavi döneminde gerek yöneticiler gerekse savaşçılar içerisinde Iraklı olmayan unsurlar çoğunlukta iken ilerleyen dönemlerde Irak İslam Devleti örgütlenmesine gidilmesiyle birlikte yapı içerisinde bir "Iraklılaşma" süreci de yaşanmıştır.⁸ Fakat hareketin Suriye'ye yayılması sonucu ilan edilen Irak-Şam İslam Devleti ile yabancı savaşçı akışı tekrar hız kazandı. Suriye'deki muhalif kaynaklara göre Bağdadi'nin 2013 yılında IŞİD'i ilan etmesinin ardından cephedeki yabancı savaşçıların ilk etapta yüzde 40'ı IŞİD saflarına geçerken bu savaşçılar arasında Nusret Cephesi saflarından geçenlerin oranı yüzde 60'ın üzerindedir.⁹

Şayet çatışmalarda verilen savaşçı kayıplar aynı ivmeyle devam ederse 2014 sonunda Irak'ta İD'e bağlı ölen yabancı savaşçı sayısı 2013'teki verilerin iki katını bulmuş olacak.¹⁰ Suriye'de ise İD'in mevcut silahlı gücünün yüzde 70'ten fazlasının yabancı –Suriyeli olmayan– unsurlar oldukları tahmin edilmektedir. Bu savaşçıların büyük kısmı Ortadoğu ve yakın coğrafyadaki İslam ülkesi (Afganistan, Pakistan ve Türki devletler) vatandaşları olmakla birlikte Avrupa'dan da İD'e katılan savaşçılar olmuştur. Suriye'deki yabancı savaşçıların sosyal medya hesapları üzerinden yapılan bir araştırmada ise araştırmaya konu olan savaşçıların yüzde 55'inin IŞİD (söz-

8. Aaron Zelin, "The Return of Sunni Foreign Fighters in Iraq", *The Washington Institute Policy Analysis*, no. 2267 (12 Haziran 2014).

9. Richard Barrett, "Foreign Fighters in Syria", *The Soufan Group Report*, Haziran 2014.

10. Aaron Zelin, "The Return of Sunni Foreign Fighters in Iraq".

konusu araştırmaya dair rapor yayınlandığında örgütün adı henüz IŞİD idi) üyesi olduğu ortaya çıkmıştır.¹¹ Yabancı savaşçıların Suriye'de savaşa katılmalarında Suriye rejiminin işlediği suçlara dair sosyal medyada dolaşımda olan fotoğraflar ve videolar oldukça etkili olmuştur. Bu savaşçıların İD'e yönelmesinde ise grubun Twitter ve Facebook gibi sosyal ağlardaki propagandistlerinin sayıca çok ve aktif olmaları etkilidir.

Örgütün diğer önemli savaşçı kaynağı ise hapisane operasyonlarıdır. Örgüt, Irak içerisinde gerçekleştirdiği başarılı hapisane baskınları ile çok sayıda mahkumu serbest bıraktı. Örgütün baskınlarında işgal ve sonrası dönemde hapse giren Sünni mahkumları kurtarmak asıl hedeftir. Bu yöntem başarılı bir baskın sonucu yeni savaşçıların kazanılması anlamına da gelmektedir. 2013 yılı içerisinde Taji ve Ebu Gureyb hapisanelerine gerçekleştirilen baskınlarla yüzlerce savaşçı kazanan örgüt, Haziran 2014'te gerçekleştirdiği ve Musul'u ele geçirdiği hareket sonrasında da Musul'da 1200'e yakın mahkumu serbest bıraktı.¹² Irak merkezi hükümetine bağlı askeri güçlerin yaşadığı dağılmanın örgütün ilerlemesini sağlarken yeni savaşçıları elde etmesine de yol açtığı görülmektedir.

İD'İN MALİ KAYNAKLARI

Rakka'dan Musul'a kadar geniş bir arazide etkinlik gösteren İD'in önemli ekonomik kaynakları ganimet, haraç, bağış ve petroldür. Irak ve Suriye başta olmak üzere el-Kaide yapılanmasının sırtını dayadığı bağış sisteminde paranın Kuveyt üzerinden gönderildiği ve bu paranın da Körfez ülkelerinde bu gruplara sempati besleyen zenginlerden geldiğine dair yaygın bir kanaat vardır. Söz konusu ülkelerde mali denetimin böylesi nakit akışlarını tespit etme ve engelleme hususunda yetersiz olması da bu yolun seçilmesinde önemli bir sebeptir.¹³

Örgütün Suriye'deki kaos ortamından yararlanana-

11. Joseph A. Carter, Shiraz Maher ve Peter R. Neumann "#Greenbirds: Measuring Importance and Influence in Syrian Foreign Fighter Networks", *ICSR Report*, 2014.

12. Patrick Cockburn, "Mosul emergency: Anarchy in Iraq as militants seize northern capital and free 1,200 prisoners in jail break", *Independent*, 10 Haziran 2014.

13. Josh Rogin, "America's Allies Are Funding ISIS", *The Daily Beast*, Haziran 2014.

rak alan hakimiyeti kurmaya başlaması ise petrol gelirlerinin arttırdı. Rakka ve Deir ez-Zor'da bulunan petrol havzaları üzerinde hakimiyet için Nusret Cephesi ile IŞİD arasında kanlı çarpışmalar yaşandı. Temmuz 2014 itibarıyla Rakka, İD'in tam hakimiyeti altındadır. Irak'ta elde edilen çok miktarda askeri mühimmat Suriye'de kullanılmaya başlanınca güçler arasındaki denge bozulmuştur. Deir ez-Zor çevresindeki çok sayıda yerleşim yeri ve tesis diğer muhalif unsurlardan İD'in eline geçmiştir. Bunların arasında ülkenin en büyük petrol sahalarından olan el-Ömer de bulunmaktadır. Suriye'de petrol sahalarının büyük kısmına hakim olan İD, Irak'ta da benzer bir yol izledi. Irak ordusu ile İD arasında ülkenin en büyük petrol tesisi olan Beyci'nin kontrolünü ele geçirmek adına sıcak çatışmalar halen devam etmektedir. İD'in bugün itibarıyla sadece Irak'taki petrol kaçakçılığından günde 1 milyon dolar gelir elde ettiğine dair iddialar bulunmaktadır.¹⁴

Petrol ve bağışın dışında toplanan haraçlar da İD'in önemli gelir kapılarından. Iraklı yetkililere göre 2013'te o dönemki adıyla IŞİD'in sadece Musul'dan elde ettiği haraç gelirleri aylık 8 milyon doları bulmaktaydı.¹⁵ Bu veriler aslında Musul'da örgütün etkisinin boyutunu ve Musul'un düşüşünün bir altyapısı olduğunu göstermektedir. Savaş ganimetleri ise İD'in eline kısa süre içerisinde çok miktarda para ve silahın geçmesi manasına gelmektedir. İD, Irak ordusunun geride bıraktığı çok sayıda Amerikan yapımı askeri teçhizatı da ele geçirmiştir. İstihbarat yetkililerine göre Musul saldırısı ile başlayan süreçten önce İD'in Irak içerisindeki servetinin toplam değeri 865 milyon dolarken, bu miktarın ele geçirilen pahalı askeri teçhizatlar ve yağmalanan bankalardaki paralarla birlikte 1,5 milyar dolar seviyesine çıktığı düşünülmektedir.¹⁶

SURİYE CEPHESİ: IŞİD'İN İLANI VE YAYILMA

İD'in Suriye'deki varlığına baktığımızda ise Irak'takinden farklı bir durum görmekteyiz. Irak İslam Devle-

14. Mohammed Hussein, Christine van den Toorn vd, "ISIS earning \$1M per day from Iraqi oil smuggling", *Iraq Oil Report*, 9 Temmuz 2014.

15. Harith al-Qarawee, "Al-Qaeda Sinks Roots in Mosul", *Al Monitor*, 24 Ekim 2013.

16. Martin Chulov, "How an arrest in Iraq revealed Isis's \$2bn jihadist network", *The Guardian*, 15 Haziran 2014.

ti'nin Suriye'ye uzanması ve IŞİD adını alması el-Kaide merkezi ile önceden beri var olan fakat hasıraltı edilen sorunların gün yüzüne çıkmasına yol açtı. 2012 yılı başlarında kurulan ve Suriye'deki iç savaşın önemli aktörleri arasına giren Nusret Cephesi, Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) güç kaybedip İslamcı grupların sahadaki ağırlığını arttırdığı 2013 yılında bölgedeki en önemli unsurlardan biri haline geldi. Nisan 2013'te ise Bağdadi, Nusret Cephesi'nin Suriye'de kendilerinin bir uzantısı olarak kurulduğunu ve Irak İslam Devleti ile birleştirilerek IŞİD'in kurulduğunu duyurmuştur.¹⁷ Bu ilana hem Nusret Cephesi hem de el-Kaide merkezinden karşılık geldi. Nusret Cephesi lideri Cevlani, Zevahiri'ye bağlılıklarını ilan ederek Bağdadi'ye saygı duymaya devam ettiklerini, lakin Nusret Cephesi'nin adında bir değişiklik olmadan faaliyetlerine devam edeceğini duyurdu.

El-Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri ise yayınladığı bir mektupta IŞİD'in ilanının iptalini istedi ve Nusret Cephesi'nin Suriye'de, Irak İslam Devleti'nin ise Irak'ta savaşmaya devam edeceğini belirtti. Bunun üzerine kısa süre içerisinde çoğunluğu yabancı kökenli önemli sayıda savaşçı IŞİD safına geçti. Ancak bu durum Nusret Cephesi'ni zayıflatmakla birlikte yok etmedi. Nusret Cephesi, el-Kaide merkezi ve IŞİD üçgenindeki bu ihtilaf karşılıklı benzer içerikli mesajlarla uzunca bir süre devam etti. Nihayetinde Şubat 2014'te el-Kaide merkezinden yapılan açıklamayla IŞİD ile tüm bağların koparıldığı ve grubun eylemlerinin el-Kaide'yi bağlamayacağı duyuruldu. Bu açıdan bakıldığında IŞİD'in ilanı sadece Suriye'de yaşanan iç savaş için bir dönüm noktası olmamış, aynı zamanda el-Kaide oluşumu içinde de var olan görüş ve yöntem farklılıklarının bir kırılmaya dönüşmesine yol açmıştır.

Açıklamalar üzerinden yaşanan kopuşun olgunlaşması ise sahadaki çatışmalarda gerçekleşti. Örgüt önce Ahrar el-Şam ve Liva el-Tevhid gibi İslamcı muhalif gruplara karşı saldırılarda ve suikastlarda bulundu. 2013'te yaşanan bu gelişmeler 2014'ün başıyla daha da büyüyerek söz konusu grupların da içinde bulunduğu

İslami Cephe ile o dönemki adıyla IŞİD arasında 2014 kışı boyunca sürecektir kanlı bir çatışmaya dönüştü. İlk iki ayda 3000'den fazla hayata mal olan bu iç çatışma sürecinde arabulucu olmaya çalışan Nusret Cephesi de en sonunda çatışmaya taraf oldu.

Örgüt bugün Suriye'de varlığının birinci yılını doldurdu. Bu süre zarfında Rakka başta olmak üzere Carabulus, Halep'in Menbic ve el-Bab bölgeleri, Haseke kırsalı ve Deir ez-Zor'da önemli noktalarda hakim duruma geldi. Yeni adıyla İslam Devleti Temmuz 2014 itibarıyla ÖSO, İslami Cephe ve YPG dahil olmak üzere orta ve büyük çaplı rejime muhalif neredeyse tüm unsurlar ile savaş halindedir. İD'in diğer muhalif gruplarla çatışmasının ana sebebi önemli petrol sahaları ve barajların yer aldığı Suriye'nin kuzeyine hakim olma isteğidir. Söz konusu bölgede rejimin zayıf ve muhaliflerin güçlü olduğunu dikkate aldığımızda alan hakimiyeti sağlamak için İD ile diğer muhaliflerin çatışması kaçınılmaz olmaktadır. İD, Suriye'deki yayılmasıyla hem Irak'taki unsurlarına derinlikli bir saha kazandırmakta hem de bu bölgede bulunan petrol kaynaklarını gelir hanesine yazdırmaktadır.

ÖSO ve İslami Cephe başta olmak üzere diğer muhalif unsurların aksine İD, Esad rejiminin hava saldırılarına nadiren hedef olmaktadır. Bu durum hem Esad ile İD ilişkisi üzerine şüphe uyandıran tezleri beslemekte hem de İD'in yıpranmamasını sağlamaktadır. Sonuç olarak hakim olduğu bölgelerde diğer muhaliflere göre daha az yıpranan İD, Suriye muhalefetinin önüne Esad'dan sonra bir başka cephe olarak çıkmaktadır.

IRAK'TA SON DÖNEM GELİŞMELERİ VE İD

Maliki yönetiminin Sünni kesimi rahatsız eden politikaları Irak'ta artan gerginliğin patlama noktasına gelmesine yol açtı. 28 Aralık 2013'te Anbar'a bağlı Ramadi şehrinde Sünni milletvekili Ahmet el-Alvani teröre destek verdiği suçlamasıyla hükümete bağlı güçler tarafından tutuklandı. Gözaltı sırasında çıkan çatışmada Alvanı'nın kardeşi ve beş korumasının ölmesi üzerine Anbar'da bir yıldır devam eden protestolar şiddetlendi. Bölgedeki aşiretler ile Irak ordusu arasında çatışmalar başladı ve ciddi bir güvenlik boşluğu oluştu. IŞİD ise bu boşluktan çok iyi ya-

17. Aaron Zelin, "Al-Qaeda in Syria: A Closer Look at ISIS (Part I)", *Washington Institute Policy Analysis*, no. 2137 (Eylül 2013).

rarlanarak bölgedeki militan sayısını artırmış ve bazı aşiretlerle de işbirliği yaparak Felluce ve Ramadi şehirlerini kontrol altına almıştır. Felluce'de hakimiyet çoğunlukla IŞİD'de, Ramadi'de ise aşiretlerdeydi. Irak ordusu 2014 Ocak ayından itibaren bu bölgelere operasyonlar düzenlemiş fakat kontrolü sağlayamamıştır. Anbar'ın Suriye sınırına yakın kırsal kesiminde uzun süredir aktif olan IŞİD'in Bağdat'a çok yakın olan Felluce'de de hakimiyet sağlaması diğer Sünni vilayetler Selahaddin, Ninova ve Diyala'ya doğru saldırılarını şiddetlendirmesini de beraberinde getirdi. Irak ordusu Anbar'da kendisine karşı savaşan aşiretleri, Nakşibendi Ordusu'nu,¹⁸ Ensar el-İslam¹⁹ Örgütünü ve IŞİD'i kontrol altına almakta o kadar etkisiz olmuştur ki, 30 Nisan'da yapılan genel seçimlerde bölgede pek çok noktada oy verme işlemi gerçekleştirilememiştir. Bunun yanında Ocak ayından itibaren yaklaşık 500.000 kişi Anbar'ı terk etmek zorunda kalmıştır.²⁰

Anbar'ı kontrol altında tutan ve diğer Sünni bölgelere doğru genişlemeye çalışan IŞİD, 5 Haziran'da Bağdat'a 130 km. uzaklıktaki Selahaddin vilayetinin Samarra kentine büyük bir saldırı başlatmış ve kentin bazı kesimlerinde hakimiyeti sağlasa da bir süre sonra Irak ordusu tarafından püskürtülmüştür. Aslında bu olay Musul saldırılarının habercisi niteliğindedir. Zira Musul'daki Sünni Arapların Maliki'nin politikalarından rahatsız olduğu bilinmekteydi. Neticede 6 Haziran'da başlayan IŞİD ve Irak ordusu arasındaki çatışmaların ilk günlerinde Irak ordusu büyük kayıplar verdi. Maliki yönetimine karşı olan Nakşibendi Ordusu, Ceyş el-Mücahidin, Ensar el-İslam gibi diğer silahlı Sünni gruplar da Irak ordusuna karşı savaşmaya başladı ve Irak ordusu şehri terk ederek 10 Haziran'da Musul'u silahlı grupların hakimiyetine bıraktı. Alan

18. Baasçı ideolojiye sahip bir gruptur. 2006 yılından itibaren aktif olan grubun liderliğini eski Baas generallerinden ve Saddam'ın yardımcısı olan İzzettin el-Duri yürütmektedir. Detaylar için Bkz. Can Acun, "Irak'ta İsyanın Haritası: Silahlı Gruplar", *SETA Perspektif*, no. 55 (Haziran 2014).

19. Irak'ta cihadi anlayışı benimseyen en eski gruplardan biridir. Irak'ın kuzeyinde ağırlıklı olarak Kürtlerden oluşan örgüt 2001 yılında kurulmuştur. İD'in kurucusu Zerkavi'nin ülkeye gelişi sonrası kendisine destek veren gruptur. Ayrıca Irak'ın işgalinin ardından ABD'ye karşı da savaşmışlardır. Detaylar için Bkz. Can Acun, "Irak'ta İsyanın Haritası".

20. "Response to the Anbar Crisis in Iraq", *International Organization for Migration, Displacement Tracking Matrix, Round III Report*, Mayıs 2014.

hakimiyetini Musul ile sınırlı tutmayan IŞİD, kentin güneydoğusundaki Selahaddin vilayetine doğru ilerledi ve Irak ordusu tarafından fazla direnişle karşılaşmadan Tikrit şehrini de 11 Haziran'da kontrolü altına alarak Bağdat'a yaklaşmaya başladı.

Bu sıralarda yayınlanan bir ses kaydında IŞİD'in sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnani tarafından örgütün hedefinin Bağdat ve Kerbela olduğu açıklanmıştır.²¹ Bu ses kaydında Kerbela'nın da hedef gösterilmesi üzerine 13 Haziran Cuma günü Şii camilerindeki hutbelerde Şiiilerin dini lideri Ayetullah Sistani tarafından yapılan "cihat" çağrısının okunması Irak'ta mezhepsel bir iç savaş endişesi doğurmuştur. Haziran'ın sonunda ise IŞİD'in hilafet ilanının ve adının İslam Devleti olarak değişmesinin ardından Bağdat, Müslümanların Halifesi sıfatı ile dünyadaki tüm Müslümanları "İslam Devleti topraklarına davet etmiş" ve "küfür düzenine karşı cihad etmeye" çağırmıştır. Bu durum mezhep savaşı endişelerini daha da artırmaktadır. Ancak İD'in Bağdat'ı aşarak güneydeki Şii vilayetlere inmesi kısa ve orta vadede pek mümkün gözükmemektedir. Zira İD'in hızlı ilerleyişi durmuş ve hakimiyeti altındaki toprakları savunma pozisyonuna geçmiş gözükmemektedir. Hali hazırda Irak ordusunun da İD'e çok sert bir karşılık veremediğini görmekteyiz. Sünni ağırlıklı şehirlerde İD ve diğer Sünni grupların otoriteyi tekrar Irak güçlerine kaybetmesi kısa dönemde zor gözükmemektedir. Bununla birlikte Bağdat başta olmak üzere Şii nüfusun yoğun olduğu Güney illerinde İD'in kalıcı bir şekilde ilerlemesi, hem İD'in gücü hem de mobilize olan Şii milislerin de katılımıyla karşı cephenin gücü karşılaştırıldığında pek mümkün değildir.

Bunun yanında Irak'ta çatışmalara katılan diğer Sünni grupların kendisine biat etmesini bekleyen İD, bunu kabul etmeyen gruplarla çatışmalara girmektedir.²² Bu durum Irak hükümetine karşı başlayan bu Sünni isyanının ilerleyen zamanlarda kendi içinde de çatışmalara sebebiyet vermesini kaçınılmaz kılmaktadır.

21. http://justpaste.it/ma_asabak_tr, 16 Haziran 2014

22. "IŞİD'le Nakşibendi Ordusu çatıştı: 17 ölü", *Dünya Bülteni*, 22 Haziran 2014.

"Telafer'de IŞİD ile Türkmenler arasında çatışma", AA, 06 Temmuz 2014.

SONUÇ

IŞİD ya da yeni adıyla İD, Suriye ve Irak gibi merkezi otoritenin zayıfladığı bir coğrafyada alan kazanarak dengelere etki edecek bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. Suriye'deki otorite boşluğu devam ettikçe ve Irak'ta Sünnileri kapsayan bir reform hareketi yapılmadıkça İD'in varlığını sürdüreceği muhtemeldir. Büyük bir mali potansiyele sahip olan örgütün gerek Suriye'de gerekse Irak'taki diğer Sünni unsurlara karşı dışlayıcı ve üzerlerinde otorite kurmaya yönelik tavırları, kitle desteği hususunda İD'i kısıtlayacaktır. Yine de mali ve askeri kaynakları açısından İD'in bölgedeki diğer silahlı gruplara kıyasla daha komplike bir yapıya sahip olduğunu ifade etmek gerekir.

Örgütün adının "İslam Devleti" olarak değiştirilmesi ve hilafet ilanı küresel cihat hareketi pastasından pay almaya yönelik hamleler olarak görülebilir. Fakat Kafkas Emirliği ve Arap Yarımadası el-Kaidesi gibi daha büyük çaplı "cihatçı" örgütlerden şimdiye kadar bu ilana dair olumlu bir tepki gelmediğini görmekteyiz. İslami Mağrib el Kaidesi ise hilafet ilanını kabul etmediklerini duyurdukları bir mesaj yayınlamış ve bu mesajda Zevahiri'ye biatlerini yinelemişlerdir. Keza selefi-cihadi kitle üzerinde büyük etkiye sahip olan Ebu Muhammed el-Makdisi, Ebu Katade ve Ebubeshir el-Tartusi gibi isimler başta olmak üzere çok sayıda önemli figürün bu hilafet ilanını tanımamaları ve hatta kınamaları da bize İslam Devleti ve hilafet ilanının şimdilik potansiyel etkisinden çok uzakta olduğunu göstermektedir. Suriye ve Irak gibi sıcak çatışmanın yaşandığı bölgelerde güç dengelerinden ötürü konjonktürel biatler görülebilir. Fakat Makdisi ve Zevahiri gibi "küresel cihad kitlesi" üzerinde oldukça etkin iki figürle de ters düşen Bağdadi'nin sınırlar ötesinden büyük çaplı biatler alması kısa süre zarfında zordur.

Suriye'de İslami Cephe ve Nusret Cephesi başta olmak üzere orta ve büyük çaptaki İslamcı grupların da İD ile husumetlerinin bulunduğunu unutmamakta fayda var. İslami Cephe bilhassa kuzey Suriye'de ve Şam kırsalında İD ile yoğun çatışmalara girmektedir. Nusret Cephesi lideri Cevlani'nin ise 11 Temmuz tarihinde sosyal medyaya düşen bir ses kaydında savaşçılarına rejimle birlikte hedef olarak İD'i gösterdiğini öğrenmekteyiz. İD'den "Gulat"²³ diye bahseden Cevlani İD'in ilan ettiği hilafetin hükümsüz olduğunu da söylemiştir. Bu açıdan bakıldığında İD'in Suriye'de orta ve büyük çaplı rızaya dayalı biatler alması pek mümkün değildir. Yine de etkin propaganda gücü ile şimdiye kadar etkilediği genç Avrupalı Müslüman kitleyi etkileme yoluyla savaşçı devşirmeye devam edebilirler.

Bağdadi'nin halife sıfatıyla Musul'da verdiği Cuma hutbesinin video kaydının yayınlanması ve hutbenin kısa süre içerisinde Avrupa dillerine çevrilmesi örgütün Batı'daki savaşçı potansiyeline ne denli önem verdiğini göstermektedir. Keza Bağdadi'nin söz konusu videosu aynı zamanda el-Kaide'ye bir meydan okuma niteliği de taşımaktadır. El-Kaide lideri Zevahiri'nin mesajlarının güvenlik sebebiyle kuryeler vasıtasıyla taşındığı, Zevahiri'nin dağlardan mağaralardan seslendiği bir dönemde el-Kaide yapısından kopan İD liderinin Irak'ın en büyük ikinci şehrinde Cuma günü hutbe vermesi el-Kaide'ye bir mesaj olarak yorumlanabilir. IŞİD'in ilanı ile başlayan ve 2014'te el-Kaide'nin IŞİD ile bağlarını koparmasıyla devam eden süreç hilafet ilanı ve bu ilana el-Kaide unsurlarının vereceği karşılık ile yeni bir döneme girecektir. İD'in varlığı sadece Irak ve Suriye için değil el-Kaide özelinde "cihadi örgütler" için de bir dönüm noktası olmuştur.

23. Dinen haddi aşan, sapkın fırka.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara
Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No 19 Kahire MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985